

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการการตลาดของธุรกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ ตำบลวังผาง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนบ้านดงเหนือ เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวิจัยแต่ละขั้นตอน เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการการตลาดของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือที่เป็นระบบ และมีแผนการตลาดที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ได้เปิดโอกาสให้คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ กำหนดเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และเจ้าหน้าที่เคหะกิจเกษตรกิ่งอำเภอเวียงหนองล่องมีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการการตลาด ตั้งแต่ขั้นศึกษาวิเคราะห์ พิจารณาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ขั้ววางแผนการตลาด ขั้วลงมือปฏิบัติตามแผน ขั้วติดตามประเมินผลระหว่างการปฏิบัติงานและเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการการตลาดของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือที่เป็นระบบ และมีแผนการตลาดที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งข้อมูลรวบรวมจากการศึกษาวิจัยจะนำมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

- ตอนที่ 1 สภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนบ้านดงเหนือและสภาพแวดล้อมภายในของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ

สภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนบ้านดงเหนือ

บ้านดงเหนือตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลวังผาง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน มีประชากรทั้งหมด 449 คน เป็นชาย 239 คน และหญิง 210 คน มีครัวเรือน 127 ครัวเรือน

การประกอบอาชีพ ชาวบ้านดงเหนือมีอาชีพหลัก คือ การทำสวนลำไยและทำนา เทคโนโลยี เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ปลาส่วนใหญ่จะใช้เทคโนโลยีชาวบ้าน เช่น มีด เขียง และที่ขูดเกล็ดปลา เป็นต้น

ทรัพยากร หมู่บ้านจะมีสภาพดินเพื่อการเพาะปลูก ลักษณะเป็นดินทราย และดินดำ ่วนเป็นแห่ง ๆ เหมาะสำหรับปลูกพืช ผัก และผลไม้ต่าง ๆ

การเมือง และกฎหมาย ในรัฐบาลชุมชนปัจจุบันได้มีโครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์เพื่อแก้ปัญหาธุรกิจชุมชนของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านบริหารจัดการ ด้านเงินทุนและด้านการตลาด

สังคม / วัฒนธรรม โดยส่วนใหญ่สังคมของหมู่บ้านดงเหนือเป็นสังคมที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะเห็นได้จากเวลาครอบครัวมีงาน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ หรืองานแต่งงาน ทุกคนจะไปช่วยกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติสืบต่อกันมานาน

การจัดหาวัตถุดิบ และปัจจัยการผลิต ในการจัดหาวัตถุดิบ กลุ่มฯจะตั้งซื้อปลาเงินจากจังหวัดนครปฐม และปัจจัยการผลิต เช่น กระเทียม เกลือ และสมุนไพร กลุ่มฯ จะจัดซื้อตามตลาดภายในชุมชน

คนกลาง / ช่องทางการจำหน่าย จะมีสมาชิกรับไปจำหน่าย โดยจะรับไปในราคา กิโลกรัมละ 70 บาท และนำเงินเข้ากลุ่มฯ 5 บาท และจำหน่ายในราคา 100 บาท และมีคนภายนอกรับไปจำหน่าย ในราคา กิโลกรัมละ 80 บาท

ลูกค้า ส่วนใหญ่จะเป็นคนภายนอกหมู่บ้าน เพราะส่วนใหญ่จะจำหน่ายตามงานเทศกาลต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐแนะนำ เช่น งานกาชาด และงานวันเกษตร เป็นต้น

คู่แข่ง ภายในหมู่บ้านจะมีคู่แข่งเพียง 1 กลุ่ม ในส่วนภายนอกหมู่บ้าน ได้แก่ เชียงใหม่ พะเยา เชียงราย เพชรบูรณ์ ลพบุรี สิงห์บุรี และชุมพร

แหล่งเงินทุน / สถาบันการเงิน ส่วนใหญ่ได้จากการระดมทุน โดยการลงหุ้น หุ้นละ 100 บาท และจากหน่วยงานภาครัฐ

สภาพแวดล้อมภายในของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2541 โดยมีสมาชิกเริ่มแรกจำนวน 28 คน มีหุ้นประมาณ 174 หุ้น หุ้นละ 100 บาท รวมเป็นเงิน 17,400 บาท ปัจจุบันกลุ่มฯ มีสมาชิก 82 คน มีหุ้นประมาณ 382 หุ้น รวมเป็นเงิน 38,200 บาท ในส่วนของ

การตลาดที่ผ่านมาได้แก่ด้านผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ปลาต้มของกลุ่มฯ มีรสชาติอร่อย เก็บไว้ได้นานกว่า 30 วัน และได้รับมาตรฐานจาก อ.ย. ด้านราคาจะมีการขายส่งและขายปลีก ด้านการจัดจำหน่าย จะมีช่องทางการจัดจำหน่าย 2 ช่องทาง คือจำหน่ายให้กับผู้บริโภคโดยตรง และจำหน่ายให้กับแม่ค้าและพ่อค้าภายในชุมชน และนอกชุมชน การมีส่วนร่วมของกลุ่มฯ นั้นจะมีส่วนร่วมในการศึกษาดูงาน การประชุม ทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในกลุ่มฯ เช่น การผลิต และการจัดการ เป็นต้น ในเรื่องการผลิตปลาสลิมนั้นกลุ่มฯมีการถ่ายทอดการทำปลาสลิมมาจากคนรุ่นก่อน โดยคนรุ่นก่อนจะนำปลาที่เหลือมาทำการแปรรูปต่าง ๆ เช่น ปลาร้า และปลาสลิมเป็นต้นในปัจจุบันกลุ่มฯ ได้พัฒนาสูตรดั้งเดิมโดยการใส่สมุนไพรเพิ่มเข้าไปเพื่อให้มีคุณค่าทางอาหาร การผลิตแต่ละครั้งกลุ่มฯ จะใช้กำลังคนในการผลิตครั้งละ 4-8 คน โดยทำการผลิตสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ทุกวันเสาร์หรือวันอาทิตย์ โดยจะผลิตครั้งละประมาณ 250-300 กิโลกรัมต่อสัปดาห์ ภายในกลุ่มฯ จะมีการบริหารงานโดยแบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย ได้แก่ คณะกรรมการฝ่ายบริหาร คณะกรรมการฝ่ายการเงิน และบัญชี คณะกรรมการฝ่ายการตลาด-ประชาสัมพันธ์ และคณะกรรมการฝ่ายการผลิต ควบคุมคุณภาพและจัดซื้อ-จัดจ้าง และจะมีการแบ่งผลประโยชน์ที่ได้จัดสรรเงินกำไรปันผลปีละ 1 ครั้ง ของทุกเดือนมกราคม ในเรื่องการเงินกลุ่มฯ จะใช้วิธีการระดมทุนด้วยการรวมหุ้นอย่างน้อยคนละ 100 บาท ในการดำเนินงาน และคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มฯนั้นจะต้องรวมหุ้นอย่างน้อย 1 หุ้น แต่ไม่เกิน 50 หุ้น และอยู่ในเขตพื้นที่กิ่งอำเภอเวียงหนองล่องหรือใกล้เคียง

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวิจัยแต่ละขั้นตอน

1. ขั้นศึกษาวิเคราะห์ พิจารณาปัญหา และสาเหตุของปัญหา

ขั้นนี้เป็นขั้นที่ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาปัญหาการจัดการการตลาด ซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขร่วมกัน ในขั้นตอนนี้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ในปัญหาดังกล่าวของแต่ละกลุ่ม โดยผู้วิจัยได้จัดประชุมเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2546 เวลา 09.00-16.00 น. ณ ที่ทำการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ ซึ่งในการประชุมมีผู้เข้าร่วมการประชุม จำนวน 39 คน ในช่วงเวลา 09.00-09.30 น. ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และผลที่คาดว่าจะได้รับการประชุม และให้ผู้เข้าร่วมการประชุม แบ่งกลุ่มออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มละ 8 คน 4 กลุ่ม และกลุ่มละ 7 คน 1 กลุ่ม เพื่อมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค และแนวทางแก้ปัญหากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ หลังจากนั้น ให้กลุ่มวิเคราะห์พิจารณาปัญหา และสาเหตุของปัญหาการตลาด และนำปัญหา และสาเหตุของปัญหามาวางแผนเป้าหมาย และหาแนวทางให้บรรลุผลตามเป้าหมายในด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการจัด

จำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด แล้วจึงนำปัญหาการตลาดมาเรียงลำดับความสำคัญว่า ปัญหาใดที่กลุ่มฯ ต้องการแก้ไขเร่งด่วน และจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ สามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

1) ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค และแนวทางแก้ปัญหาของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือที่พบ มีดังต่อไปนี้

จุดแข็ง

- 1) รสชาติอร่อยกลมกล่อม
- 2) เก็บไว้ได้นานกว่า 30 วันโดยแช่ตู้เย็น
- 3) ได้รับมาตรฐาน อ.ย.
- 4) ใช้สูตรสมุนไพรเป็นส่วนผสม
- 5) สร้างงาน สร้างรายได้ให้กับกลุ่มฯ
- 6) สามารถทำชื่อเสียงให้อำเภอ ถึงอำเภอ และจังหวัด
- 7) ทำให้สมาชิกกลุ่มฯ มีความสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง
- 8) สมาชิกมีงานทำอย่างต่อเนื่อง
- 9) ทำให้ชาวต่างประเทศมาดูงาน
- 10) ทำให้กลุ่มฯ เข้มแข็ง

จุดอ่อน

- 1) บรรจุภัณฑ์ไม่ได้มาตรฐาน
- 2) การออกแบบบรรจุภัณฑ์ไม่สวยงาม
- 3) ไม่มีให้เลือกหลายราคา
- 4) สถานที่ขายมีน้อย
- 5) ตั้งราคาสูงเนื่องจากต้นทุนการผลิตสูง
- 6) ไม่มีการโฆษณา-ประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง
- 7) งบประมาณไม่เพียงพอ
- 8) ไม่เข้าใจการทำบัญชี
- 9) ทำบัญชีไม่ต่อเนื่อง
- 10) การผลิตไม่ต่อเนื่อง
- 11) ขาดอุปกรณ์ในการผลิต

- 12) วัตถุดิบในท้องถิ่นไม่เพียงพอ
- 13) ขาดคนรุ่นใหม่เข้าทำงานร่วมกับกลุ่มฯ

โอกาส

- 1) ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานราชการ
- 2) ได้รับความรู้โดยการอบรมศึกษาดูงานในเรื่องการผลิตการแปรรูปและการตลาด
- 3) คู่แข่งขันภายในหมู่บ้านมีน้อยราย
- 4) คู่แข่งขันขาดความรู้ความเข้าใจในตัวผลิตภัณฑ์ ทำให้กลุ่มมีโอกาสขายสินค้า

มากขึ้น

อุปสรรค

ผลิตภัณฑ์ปลาต้มของกลุ่มเป็นที่รู้จักมานานกว่าผลิตภัณฑ์ปลาต้มของกลุ่มฯ

แนวทางแก้ปัญหา

- 1) ขยายตลาด
- 2) เพิ่มปริมาณสินค้า
- 3) ขอรับการสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียน
- 4) ส่งเสริมอาชีพครบวงจร (เลี้ยงปลาเอง)
- 5) อบรมบรรจุภัณฑ์ให้สวยงาม
- 6) ดูตัวอย่างบรรจุภัณฑ์จากกลุ่มอื่น
- 7) อยากให้ใช้สื่อมากขึ้น
- 8) จัดทำปลาต้มให้มีหลายราคา

2. ผลของการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา การวางแผน และแนวทางให้บรรลุผลตามเป้าหมายทางการตลาดในด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด ผู้วิจัยสามารถสรุปดังตารางที่ 5.1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงผลการวิเคราะห์

สภาพปัญหา	สาเหตุของปัญหา	เป้าหมาย	แนวทางให้บรรลุตามเป้าหมาย
ด้านผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ไม่ได้มาตรฐาน และการออกแบบบรรจุภัณฑ์ไม่สวยงาม	1. ได้คะแนนการออกแบบบรรจุภัณฑ์น้อย 2. ไม่เป็นที่ดึงดูดความสนใจของผู้บริโภค	1. ได้เข้าร่วมการประกวด OTOP ระดับประเทศ 2. ได้รูปแบบบรรจุภัณฑ์เป็นที่ดึงดูดความสนใจของลูกค้า	1. จัดให้มีการอบรม 2. ดูตัวอย่างบรรจุภัณฑ์จากกลุ่มอื่น
ด้านราคา 1. ไม่มีให้เลือกหลายราคา 2. คำนวณสูงเนื่องจากต้นทุนการผลิตสูง	ที่ผ่านมากลุ่มฯ ตั้งราคาขายเริ่มต้นที่ 50 บาท ต่อถักโกลัม ทำให้ผู้บริโภคไม่สามารถเลือกซื้อได้ ที่ผ่านมากลุ่มฯ จัดซื้อวัตถุดิบเพียงพอต่อการผลิตเท่านั้นทำให้วัตถุดิบที่ซื้อไม่สามารถต่อรองราคาได้	1. ผู้บริโภคสามารถเลือกซื้อปลาต้มได้หลายราคา 2. ลดต้นทุนการผลิต	จัดทำราคาให้มีหลายราคา เช่น ทำเป็น ห่อ ห่อละ 10 บาท 20 บาท ตั้งชื่อวัตถุดิบในปริมาณที่มากขึ้น
ด้านการจัดจำหน่าย สถานที่ขายมีน้อย	ที่ผ่านมากลุ่มฯ ไม่มีการหาตลาดเอง และที่ประชุมมีไม่กี่แห่งได้แก่ ตลาดสดเทศบาลกลางจังหวัดลำพูนและที่ทำการกลุ่มฯ	ขยายช่องทางการจัดจำหน่ายให้มากขึ้นกว่าเดิม	ติดต่อตลาดตามร้านค้า ห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ เช่น โลตัส โอโซน และบิ๊กซี
ด้านการส่งเสริมการตลาด ไม่มีการโฆษณา-ประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง	ที่ผ่านมากลุ่มฯ ได้ใช้ป้ายในการโฆษณาประชาสัมพันธ์บนคอนกรีต และใช้วิธีการประชาสัมพันธ์โดยใช้คำพูดชักชวนให้คนในชุมชนมาซื้อผลิตภัณฑ์ปลาต้มเท่านั้น	ผู้บริโภคสามารถรับรู้ผลิตภัณฑ์ปลาต้มอย่างทั่วถึง	1. จัดทำใบปลิวแนะนำสินค้า 2. ใช้ส่วนลดราคาและผลิตภัณฑ์

3) ผลการเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาที่กลุ่มฯ ต้องการแก้ไขปัญหาเร่งด่วน

ในมติที่ประชุมกลุ่มฯ ได้เลือกปัญหาด้านผลิตภัณฑ์มาแก้ไขเร่งด่วนเพราะที่ผ่านมามีกลุ่มฯ ได้ใช้บรรจุภัณฑ์คือ ถุงพลาสติก ขางรีด และมีสติ๊กเกอร์ติด ทำให้ผลิตภัณฑ์ปลาต้มไม่สวยงาม เป็นที่ดึงดูดความสนใจแก่ผู้บริโภค และที่สำคัญคือที่ผ่านมาจากผลการประกวดสมาคมชาวเหนือ ในเรื่องของการออกแบบบรรจุภัณฑ์ได้คะแนนน้อยที่สุด คือได้คะแนน 4 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน ทำให้เสียโอกาสในการเข้าร่วมประกวดงานสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับประเทศและไม่สามารถขยายตลาดให้กว้างขึ้นกว่าเดิมได้ เนื่องจากบรรจุภัณฑ์ไม่สวยงามไม่มีสีสัน ไม่สามารถดึงดูดใจลูกค้าให้มาซื้อได้

2. ขั้ววางแผนการตลาด

หลังจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันศึกษาวิเคราะห์พิจารณาปัญหา และสาเหตุของปัญหาการวิจัยในขั้นที่ผ่านมา ในขั้นนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมประชุมเพื่อวางแผนการตลาดด้านบรรจุภัณฑ์ ในวันที่ เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2546 เวลา 09.00-16.00 น. ณ ที่ทำการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ การประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 39 คน โดยที่ประชุมได้ร่วมกันพิจารณากำหนดแนวทางการวางแผนการตลาดด้านผลิตภัณฑ์ เพื่อแก้ปัญหาบรรจุภัณฑ์ที่ไม่ได้มาตรฐานและสวยงาม ซึ่งกำหนดกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาของกลุ่มฯ ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 เชิญวิทยากรมาอบรมเชิงปฏิบัติการ

กิจกรรมที่ 2 อบรมเชิงปฏิบัติการ

กิจกรรมที่ 3 ออกแบบบรรจุภัณฑ์

3. ขั้นการมีส่วนร่วมขั้นปฏิบัติงาน

ขั้นตอนนี้ให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม โดยได้มีการปฏิบัติงาน ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 เชิญวิทยากรมาอบรมเชิงปฏิบัติการ

ผู้ที่รับผิดชอบภายในกลุ่มฯ ได้ดำเนินการติดต่อประสานงานไปยังสำนักงานเกษตรจังหวัดลำพูน เพื่อขอความอนุเคราะห์บุคลากรมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ในเรื่องการออกแบบบรรจุภัณฑ์ในวันที่ 30 ตุลาคม 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มฯ เวลา 10.00-16.00 น. โดยทางสำนักเกษตรจังหวัดลำพูน ได้ตอบรับในการให้บุคลากรเป็นวิทยากรในครั้งนี้

กิจกรรมที่ 2 อบรมเชิงปฏิบัติการ

ในขั้นตอนนี้ได้มีการจัดอบรมการออกแบบบรรจุภัณฑ์เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2546 เวลา 10.00-16.00 น. ณ ที่ทำการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ โดยมีคุณวรรณิศา พุ่มภู

นักวิชาการเกษตร จังหวัดลำพูน มาเป็นอบรมเชิงปฏิบัติการการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้กับกลุ่มฯ โดยคุณวรรณิกาได้แบ่งเวลาออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกเวลา ในช่วงเวลา 10.00-12.00 น. รับฟังการบรรยาย และเวลา 13.00-16.00 น. ปฏิบัติหลังจากการอบรมครั้งนี้กลุ่มได้แนวทางในการออกแบบบรรจุภัณฑ์

กิจกรรมที่ 3 ออกแบบบรรจุภัณฑ์

หลังจากที่กลุ่มฯ ได้แนวทางที่ชัดเจนจากคุณวรรณิกาแล้ว ทางกลุ่มฯ จึงนำโครงร่างที่ได้มาร่วมกันปรับปรุงแก้ไข โดยกลุ่มได้เริ่มดำเนินการมีส่วนร่วมในการออกแบบตั้งแต่วันที่ 6 พฤศจิกายน 2546 ถึงวันที่ 6 ธันวาคม 2546 ณ ที่ทำการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ โดยกลุ่มฯ ใช้เวลาคิดเพื่อจะหาข้อสรุปในการจัดทำเป็นรูปแบบการออกแบบบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มฯ อย่างแท้จริง โดยในช่วงระยะเวลา 1 เดือน

4. ขึ้นประเมินผลระหว่างการปฏิบัติงาน และเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย

4.1 ขึ้นประเมินผลระหว่างการปฏิบัติงาน

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้จัดการประชุมเพื่อประเมินผลระหว่างการปฏิบัติงานรายเดือน เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2546 เวลา 13.00-15.00 น. ณ ที่ทำการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ ซึ่งผลการดำเนินงานตามกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มฯ ให้ที่ประชุมรับทราบ เพื่อร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยนำเสนอภาพรวมของปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างปฏิบัติงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ เป็นไปตามกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 กลุ่มฯ ไม่พบปัญหาและอุปสรรคเนื่องจากกลุ่มฯ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของคุณวรรณิกา พูนภูมิ เป็นอย่างดี

กิจกรรมที่ 2 กลุ่มฯ เห็นว่ากิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมเพราะว่าสามารถลงมือปฏิบัติทำให้สามารถเกิดการเรียนรู้ในด้านบรรจุภัณฑ์ ได้ดี ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคนั้นทางกลุ่มฯ ไม่มีพื้นฐานความรู้ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ทำให้กลุ่มฯ ไม่มีความเข้าใจในการบรรยายเท่าที่ควร และกลุ่มฯ ได้มีแนวทางว่าในระหว่างการบรรยายนั้นควรซักถามวิทยากรระหว่างบรรยายเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้มากขึ้น

กิจกรรมที่ 3 ในการปฏิบัติงาน 1 เดือนที่ผ่านมาในระยะแรกกลุ่มฯ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ครบ 35 คน แต่ระยะหลังเริ่มมามีส่วนร่วมน้อยลงบางครั้งก็มา 25 คน บางครั้งก็มา 20 คน เนื่องจากบางคนติดภารกิจส่วนตัวไม่สามารถมาร่วมได้ ทำให้ขาดความคิดเห็นบางส่วนไป แนวทางการแก้ไขปัญหาระหว่างการปฏิบัติงานให้กลุ่มฯ เห็น

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมและสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของส่วนรวม

4.2 ประเมินผลการปฏิบัติงานเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย

การประเมินผลเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยได้ให้กลุ่มฯ ร่วมกันประเมินผลการปฏิบัติงานร่วมกันเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2546 น. ณ ที่ทำการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ ตั้งแต่เวลา 13.00-16.00 น. การประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมการประชุมจำนวนทั้งสิ้น 39 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้วิจัย 1 คน เจ้าหน้าที่เคหะกิจเกษตร 1 คน เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน 1 คน คณะกรรมการ 15 คน สมาชิกกลุ่มฯ 20 คน และกำนัน 1 คน โดยจะประเมินผลการร่วมกันปฏิบัติงานตามขั้นตอนและกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดกระบวนการวิจัย การร่วมดำเนินงานในขั้นตอนนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกันเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความพอใจต่อการทำงานร่วมกัน และพอใจผลการร่วมกันปฏิบัติงานตลอดกระบวนการวิจัย และรู้จักนำกระบวนการนี้ไปแก้ปัญหาคืออื่น ๆ ของชุมชนอย่างยั่งยืน

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดการการตลาดของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือที่เป็นระบบ และมีแผนการตลาดที่สามารถนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

จากการที่ผู้วิจัยได้นำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มาให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการศึกษาวิเคราะห์ พิจารณาปัญหา และสาเหตุของปัญหา วางแผนการตลาด ลงมือปฏิบัติตามแผน และประเมินผลระหว่างการทำงานและเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัยตั้งแต่วันที่ 10 ตุลาคม 2546 ถึงวันที่ 9 ธันวาคม 2547 ที่ผ่านมานั้น ผู้วิจัยได้ใช้การประชุมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ และผลพัฒนาที่ได้จากกระบวนการวิจัยผู้วิจัยจะใช้ในการสังเกต การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการสอบถาม ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปบทเรียนว่าการที่ผู้วิจัยได้นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการพัฒนา หรือแก้ไขปัญหการจัดการการตลาดตามความต้องการของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือที่กลุ่มฯ เห็นว่าปัญหานั้นเร่งด่วนที่จะต้องทำการแก้ไข โดยกลุ่มได้เรียนรู้แก้ไขปัญหในด้านผลิตภัณฑ์โดยทำการออกแบบผลิตภัณฑ์ 2 เดือน และผลที่ได้คือได้รูปแบบการออกแบบบรรจุภัณฑ์ใหม่เป็นที่ดึงดูดความสนใจของผู้บริโภค ทำให้กลุ่มฯ เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยสังเกตจากภายในกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และยอมรับฟังความคิดเห็นจากคนในกลุ่ม โดยมีผู้วิจัยและนักพัฒนาเป็นผู้กระตุ้น และประสานความคิด ทำให้กลุ่มฯ สามารถมีมติเชื่อมโยงได้ โดยผู้วิจัยและนักพัฒนาจะไม่ครอบงำความคิดกับกลุ่มฯ เพราะจะทำให้กลุ่มฯ ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น และสุดท้ายปัญหาที่ได้นั้นก็จะไม่เป็นปัญหาที่แท้จริงที่กลุ่มฯ อยากแก้ไข ซึ่งจะเห็นภาพว่ากลุ่มฯ ได้เกิด

การเรียนรู้ภายในกลุ่ม และเกิดการเรียนรู้ระหว่างคนภายนอกท้ายสุดจากการที่กลุ่มฯ ได้มีส่วนร่วมในการคิดร่วมกัน สามารถทำให้กลุ่มฯ เต็มใจที่จะนำไปปฏิบัติร่วมกัน ประเมินผลร่วมกัน และร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน และสิ่งที่สำคัญที่สุดที่กลุ่มฯ ได้รับคือการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยกลุ่มฯ จะสามารถรู้ว่าถ้าเกิดปัญหขึ้นภายในกลุ่มฯ จะต้องมีส่วนตอนในการแก้ปัญหาภายในกลุ่มฯ ได้อย่างไร กลุ่มฯ ก็จะดึงสิ่งที่ได้จากเรียนรู้ครั้งนี้ไปแก้ไขในปัญหาต่อไปได้

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาการจัดการการตลาดของธุรกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ ตำบลวังผาง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน สามารถอภิปรายผลโดยรวม ได้ดังนี้

ในการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการพัฒนาการจัดการการตลาดกับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือกับหมู่บ้านดงเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ สามารถระดมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย เพื่อพัฒนาการจัดการการตลาดให้กับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือได้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งการดำเนินงานตามกระบวนการวิจัยนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน ได้คิดเอง ทำเอง และแก้ปัญหาเอง โดยนักวิจัยเป็นเพียงผู้กระตุ้น คอยอำนวยความสะดวก และประสานงานให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยนั้น มีความสอดคล้องกับหลักการของวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่มุ่งเน้นให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาใดปัญหาหนึ่งอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนของกระบวนการวิจัย ซึ่งกระบวนการวิจัยครั้งนี้มี 4 ขั้นตอน คือขั้นวิเคราะห์พิจารณาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ขั้นวางแผนการตลาด ขั้นลงมือปฏิบัติตามแผน และขั้นการประเมินผลระหว่างการทำงาน

จากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในกระบวนการวิจัยพบว่าทุกขั้นตอนในกระบวนการวิจัยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างตั้งใจ และรวมแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงผลสำเร็จของการวิจัยครั้งนี้ โดยสอดคล้องกับแนวคิดของ (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2542 : 12) ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยในลักษณะที่มุ่งสร้างความสำนึกและความตระหนักของกลุ่มเป้าหมาย ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหรือองค์กร โดยให้กลุ่มเป้าหมายได้มีส่วนร่วมและเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว ตื่นตัวถึงความจำเป็นที่จะต้องกระทำ และพร้อมที่จะ

ร่วมรับรู้ผลงานวิจัยนั้น ๆ ก่อนการนำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนบ้านดงเหนือ และสภาพแวดล้อมภายในของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ เพื่อวิเคราะห์หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในเรื่องการตลาด แนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ (อนุวัติ ศรีแก้ว, 2545 : 28-31) ที่กล่าวถึงการวิเคราะห์ SWOT จะคำนึงถึงปัจจัยภายในองค์กร ได้แก่ การจุดแข็ง (Strengths) ของกิจการ และจุดอ่อน (Weaknesses) ของกิจการ ในขณะเดียวกันก็จะมีวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการทำงานด้านการตลาดของกิจการควบคู่ไปด้วย ทั้งทางด้านที่จะก่อให้เกิดโอกาส (Opportunities) และสิ่งแวดลอมภายนอกที่จะเป็นข้อจำกัด (Threats) ซึ่งจะช่วยให้กิจการสามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานในอนาคตได้อย่างถูกต้องยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยได้พัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในกระบวนการวิจัยในชั้นศึกษาวิเคราะห์ พิจารณาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ขึ้นวางแผนการตลาด ขึ้นลงมือปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลระหว่างการทำงาน และเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย โดยแนวคิดนี้ได้สอดคล้อง ในส่วนของผลการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในชั้นศึกษาวิเคราะห์ พิจารณาปัญหา และสาเหตุของปัญหานั้น ผู้วิจัยได้ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัยพิจารณาข้อดี ปัญหา และอุปสรรค สาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหา หลังจากนั้นให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่ต้องการแก้ไขเร่งด่วน ปัญหาอันดับแรกที่ได้จากการลงมติในที่ประชุม คือ ปัญหาด้านบรรจุภัณฑ์ ซึ่งบรรจุภัณฑ์ไม่ได้มาตรฐาน และการออกแบบไม่สวยงาม โดยมีสาเหตุ มาจากบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มฯ ไม่เป็นที่ดึงดูดความสนใจของผู้บริโภค เพราะจะใช้ถุงพลาสติก ขางรัด และสติ๊กเกอร์ติดเท่านั้น ไม่สามารถนำมาวางจำหน่ายที่ห้างต่าง ๆ ได้ ประกอบกับปีที่ผ่านมามีทางกลุ่มฯ ได้เข้าร่วมประกวดงานสมาคมชาวเหนือ 17 จังหวัด ซึ่งเป็นงานระดับภาค ทางกลุ่มฯ ได้คะแนนจากการประกวดครั้งนี้ 4 คะแนน จากคะแนนทั้งหมด 10 คะแนน ทำให้เสียโอกาสในการร่วมประกวดสุดยอดงาน 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ระดับประเทศ หลังจากได้ปัญหาที่ต้องการแก้ไขแล้ว ทางกลุ่มฯ ได้มีแนวทางในการแก้ปัญหาด้านบรรจุภัณฑ์ 4 แนวทางด้วยกัน ได้แก่ แนวทางที่ 1 การอบรมบรรจุภัณฑ์ แนวทางที่ 2 การดูตัวอย่างของกลุ่มอื่น มาประกอบ แนวทางที่ 3 การทัศนศึกษาดูงาน และแนวทางที่ 4 การอบรมเชิงปฏิบัติการ และกลุ่มฯ ได้มติเห็นชอบให้ใช้แนวทางที่ 2 และ 4 เพื่อมาแก้ปัญหาด้านบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มฯ โดยแนวคิดนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดของอภินันท์ (2525 : 62-63) ในขั้นตอนของการมีส่วนร่วม นั้นจะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และความต้องการของชุมชน ตลอดจนเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหาและแนวทางต่าง ๆ ที่อาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

ผลการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในชั้นวางแผนการตลาด

หลังจากได้แนวทางในที่ประชุมได้เลือกไว้ 2 แนวทางแล้ว ผู้วิจัยให้กลุ่มฯ ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการตลาดด้านบรรจุภัณฑ์ร่วมกัน โดยกำหนดแนวทางที่ได้มาแก้ปัญหาเรื่องบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มฯ ซึ่งแผนการตลาดด้านบรรจุภัณฑ์จะประกอบไปด้วยขั้นตอนของกิจกรรม 3 ขั้นตอน คือ

1. เชิญวิทยากรมาอบรมเชิงปฏิบัติการ
2. อบรมเชิงปฏิบัติการ
3. ออกแบบบรรจุภัณฑ์

ผลการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติงานในขั้นตอนนี้ทางกลุ่มฯ ได้รับฝึกหัดในการปฏิบัติงาน 2 เดือน โดยทำตามแผนการตลาดด้านบรรจุภัณฑ์ที่ทุกฝ่ายได้ร่วมกันวางแผนเพื่อแก้ปัญหาการตลาดด้านบรรจุภัณฑ์

ผลการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมประเมินผลระหว่างการปฏิบัติงาน และเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย

ในส่วนของการประเมินผลระหว่างการปฏิบัติงานนั้นจะแบ่งประเมินผลตามกิจกรรมดังต่อไปนี้

กิจกรรมที่ 1 กลุ่มฯ ไม่พบปัญหาและอุปสรรคเนื่องจากกลุ่มฯ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของคุณวรณิดา หุ่นภู เป็นอย่างดี

กิจกรรมที่ 2 กลุ่มฯ เห็นว่ากิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมเพราะว่าสามารถลงมือปฏิบัติทำให้สามารถเกิดการเรียนรู้ในด้านบรรจุภัณฑ์ได้ดี ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคนั้นทางกลุ่มฯ ไม่มีพื้นฐานความรู้ในด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ทำให้กลุ่มฯ ไม่มีความเข้าใจในการบรรยายเท่าที่ควร และกลุ่มฯ ได้มีแนวทางว่าในระหว่างการบรรยายนั้นควรซักถามวิทยากรระหว่างบรรยายเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้มากขึ้น

กิจกรรมที่ 3 ในการปฏิบัติงาน 1 เดือนที่ผ่านมา นั้น ระยะเวลาที่กลุ่มฯ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ครบ 35 คน แต่ระยะหลังเริ่มมามีส่วนร่วมน้อยลงบางครั้งก็มา 25 คน บางครั้งก็มา 20 คน เนื่องจากบางคนติดภาระกิจส่วนตัวไม่สามารถมาร่วมได้ ทำให้ขาดความคิดเห็นบางส่วนไป แนวทางการแก้ไขปัญหาระหว่างการปฏิบัติงานให้กลุ่มฯ เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมและสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของส่วนรวม

ในส่วนของการประเมินเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัยนั้นทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จะประเมินผลร่วมกันจากการปฏิบัติงานตามขั้นตอนและกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดกระบวนการวิจัย การร่วมดำเนินงานในขั้นตอนนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความพอใจต่อการทำงานร่วมกัน และพอใจผลการร่วมกันปฏิบัติงานตลอดกระบวนการวิจัย และรู้จักนำกระบวนการนี้ไปแก้ปัญหาคืออื่น ๆ ของชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการการตลาดของธุรกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ ตำบลวังผาง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ในการเข้าพื้นที่กลุ่มเป้าหมายควรสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานหรือชุมชน เพื่อให้เกิดการไว้วางใจผู้วิจัยก่อน เมื่อคนในชุมชนเกิดความไว้วางใจแล้วจะเป็นการเอื้อต่อกระบวนการวิจัย
2. ควรเข้าใจบทบาทของผู้วิจัยว่าผู้วิจัย เป็นเพียงผู้กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย เพราะถ้าผู้วิจัยมีบทบาทมากเกินไป ชาวบ้านจะรู้สึกไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอะไร
3. ควรเลือกพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอย่างแท้จริง
4. รัฐบาลควรให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ ด้านบริหารจัดการกับธุรกิจชุมชนเพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการลงพื้นที่ศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงเหนือ ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรศึกษาในด้านการผลิต ด้านการเงินและบัญชี ด้านบุคคล ด้านการจัดการเพิ่มเติม
2. ควรนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไปแก้ปัญหามารкетинกการตลาดของกลุ่มอื่นบ้าง